

Varga Katalin: Az innováció lehetőségei a szakkönyvtárakban*

Innováció a könyvtárügyben

Az innováció egy kreatív ötletből születő folyamatot jelöl, amely a későbbiekben megvalósítja az ötletet. Joggal merülhet fel bennünk a kérdés: vajon innovatívak-e a magyar könyvtárak? És kicsit szűkítve a kört: mennyire innovatívak a szakkönyvtárak és a könyvtárosok? Számos kreatív könyvtárost és könyvtárat ismerhetünk, talán mégsem véletlen a bennünk ágaskodó hiányérzet. Szerencsére napjaink stratégiai programjai és a pályázati lehetőségek széles köre rengeteg lehetőséget ad a kreatív ötletek megvalósítására, csak legyenek ötletek. Az innováció nem feltétlenül pénz-kérdés.

Mit jelent az innováció a szakkönyvtárakban?

- Új szemléletű gyűjteményszervezést, azaz olyan komplex gyűjtemények kialakítását, amelyek tartalmazznak minden információforrást, ami a szakterület számára információértékkel bír, hordozótól és formától függetlenül. Régi közhely, hogy a hozzáférés a lényeg, nem a birtoklás. Az is kreativitás, ha úgy tudjuk gyűjteményünket szervezni, hogy a hozzáférésről gondoskodunk (digitalizálás, virtuális könyvtárak bevonása stb.).
- Új módszereket a feldolgozásban és a tájékoztatásban. A szakkönyvtárak akkor kreatívak, ha úgy tudják megvalósítani a nagy mennyiségű információ tömegben a minőségi szempontú válogatást, hogy az olvasó nem veszi észre, nem érzi azt, hogy eltagadnak előle valami fontosat. Ehhez sokkal részletesebb feltárássra, sokkal nagyobb szabályozásra, sokkal modernebb keresőrendszerekre van szükség. Itt van csak igazán tere a kreativitásnak és az innovációnak!- Új szolgáltatásokat, amelyek speciálisan a szakterület kifinomult igényeit szolgálják. Napjaink legmodernebb könyvtári szolgáltatásainak meg kell felelniük néhány alapelvnek:
 - Könyvtár 2.0: a szakmát művelő szakemberek bevonása az információs szolgáltatásba, szigorúan a minőség támogatása érdekében (publikációk értékelése, viták generálása stb.).
 - Távoli elérés: A lehető legtöbb szolgáltatás elérhetővé tétele az olvasó otthonából (pl. témafigyelés, irodalomkutatás, szaktájékoztató).
 - Kényelem: A szakember szakmai gondolkozásához igazodó keresési lehetőségek, nyelvezet stb.
 - Új minőséget a szolgáltatásban és az adatbázisokban egyaránt. Nem akarom ismételni magamat, az eddig mondottak természetesen itt is érvényesek: több minőségi tartalom, változatos forma, széles keresési lehetőségek, kényelmi szolgáltatások.
 - Új technikát: a fenti követelmények csak a legmagasabb technikai színvonalon teljesíthetők. Az innováció kiváló terep lehet a szakkönyvtárak számára a speciális technikai és technológiai újítások elindítása.
 - Új szaktudásokat. A fent említetteket csak olyan könyvtárosok tudják megvalósítani, akik egyaránt magas szinten értik az információtudományt és az érintett szaktudományt.

Innovativitás az OPKM-ben

Az elektronikus információs szolgáltatás fejlődése, a technikai lehetőségek rohamos bővülése, valamint az oktatásügy kiemelt reformterületté válása új és újabb kihívások elé állítja a pedagógiai információs rendszert. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum az

információs rendszer központjaként és motorjaként folyamatosan fejleszti szolgáltatásait annak érdekében, hogy lépést tartson a növekvő követelményekkel, és megfeleljen az új kihívásoknak. 2007 szeptemberétől az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet (OFI) részjogkörű szervezeti egységként működik. Az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet az Oktatási és Kulturális Minisztérium háttérintézeteként a magyar oktatás fejlesztése érdekében kutatási és innovációs tevékenységet végez, és ezzel kapcsolatos szolgáltatásokat nyújt. Aktív szerepet vállal az oktatás teljes vertikumában alkalmazható tudományos eredmények létrehozásában, gyarapításában, terjesztésében. Tevékenységeiben - a tudományos normák, a közigazgatási-kormányzati szféra, továbbá az oktatási és intézményirányítási gyakorlat szempontjainak azonos súlyú figyelembevételével - törekszik az oktatás minőségének, hatékonyságának, eredményességének és méltányosságának javítására. Munkájával igyekszik elősegíteni azt, hogy Magyarország az oktatás modernizálása céljából hatékonyan kihasználhassa a nemzetközi együttműködésben és az európai integrációban rejlő lehetőségeket. Az intézet felkészült szakemberek közös munkájával, a rendelkezésre álló erőforrások hatékony felhasználásával, tanuló szervezetként valósítja meg feladatait, partneri együttműködésben más kutató és fejlesztő intézményekkel, valamint az oktatásban érdekelt szakmai és civil szervezetekkel, illetve egyéb szereplőkkel. Az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet égisze alatt működő Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum szakmai tevékenységének célja, hogy gyűjteményeivel és szolgáltatásaival elősegítse a neveléstudomány és az oktatásügy területén dolgozók széles körű tájékoztatását, gyakorlati és elméleti munkáját, önképzését, valamint a pedagógiai kutatást.

Az OPKM régóta alapelvnek tekinti az imént megfogalmazott elveket saját működése szempontjából. Mivel minden szentnek maga felé hajlik a keze, hadd ringassam magamat abban a reményben, hogy az innovatív szakkönyvtárak közé sorolhatjuk magunkat, legalábbis ami a lehetőségeinket illeti. Nézzünk erre néhány példát, a fentebb felsorolt szempontok alapján:

- Az OPKM komplex közgyűjtemény, múzeum és könyvtár egy intézményen belül. Ez remek lehetőséget ad az innovatív gyűjteményszervezésre, hiszen adva van az új típusú gyűjteményi bázis, amelyre komplex szolgáltatásokat lehet építeni. Ennek valódi kihasználása az eljövendő idők feladata.
- Egy közeljövőben megjelenő jogszabály szerint az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet országos pedagógiai szakmai szolgáltatói feladatkört fog kapni, ami azt jelenti, hogy az OPKM is országos szakmai szolgáltatóvá válik, elsősorban az iskolai könyvtárügy területén. Ezzel kézzelfoghatóan, törvényileg is támogatva nyílik meg az új szolgáltatások nyújtásának lehetősége, vagyis egy kincsesbánya az innováció számára.
- A neveléstudomány vezető kutatóintézetéhez történt csatlakozással új lehetőségek adódtak a minőségi szolgáltatásfejlesztés, a használóközpontúságot szolgáló innovációk számára. A legfontosabb használói kör, a kutatók közvetlen közelségbe kerültek a könyvtárral, és ha ennek előnyeit majd mindenki felismeri, biztos vagyok benne, hogy remek szakkönyvtári fejlesztések előtt nyílik meg a tér.
- A módszertani innováció az OPKM saját kutató-fejlesztő tevékenységének egyik legfontosabb területe. Elsősorban a szakkönyvtárakban hasznosítható új feldolgozási módszerekre kell gondolnunk, ezen belül is főként a tartalmi feldolgozást megújító módszerekre és eszközökre (pedagógiai tárgyszójegyzék, PRECIS, sokszempontú tartalmi feltárási módszerek stb.).
- A technika területén is jellemző az OPKM-re az innovatív gondolkodás. Azon kevés hazai könyvtár közé tartozunk, amely saját fejlesztésű integrált könyvtári rendszerrel dolgozik (Openlib). Ez lehetővé teszi a speciális szakkönyvtári feladatok, például a sokoldalú tartalmi

feltárás megvalósítását. Munkatársaink élen járnak az adatbázis-fejlesztésekben, és többek között kidolgozták a mobiltelefonnal is használható OPAC egy modelljét.

- Az elmúlt tizenöt év legfontosabb eredményeit számba véve, nincs okunk a szégyenkezésre:
- Korszerű szakirodalmi adatbázisok (PAD, Tankönyv Adatbázis, Magyar Pedagógusok Háza Portál), amelyek kompatibilisek a szakterület nemzetközi adatbázisaival, így könnyen integrálhatóak egy összeurópai pedagógiai adatbázisba.
- Az adatszolgáltatáshoz nélkülözhetetlen, egységesen szabályozott szakterminológiai szótár, amely egyben az idegen nyelvű források használatát is segíti (Magyar Pedagógiai Tárgyszójegyzék).
- Saját fejlesztésű integrált könyvtári rendszer, amelynek jelenleg négy modulja működik üzemszerűen (állománygyarapítás, adatbevitel, OPAC, kölcsönzés). A belső fejlesztés lehetővé teszi a szakkönyvtár speciális igényeinek teljes körű kiszolgálását.
- Az országos könyvtári stratégiának megfelelő minőségbiztosítási rendszer működik, a szakkönyvtárakra érvényes teljesítménymutatókat kidolgoztuk és bevezettük.
- Kiepipített szolgáltatási rendszer: kölcsönzés, helyben olvasás, szaktájékoztatás, irodalomkutatás, részvétel országos programokban (ODR, MOKKA).
- Az elektronikus szolgáltatások széles köre:
 - honlap,
 - vnyilvános hozzáférhető on-line katalógus, benne külön kereshető szakirodalmi adatbázisok (Pedagógiai Adatbázis, Tankönyv-adatbázis, Gyermek- és ifjúsági irodalmi adatbázis),
 - a szakterülethez tartozó nyilvános internetes forrásokat feldolgozó és szolgáltató szakmai portál (www.mphp.hu),
 - pedagógiai témájú szakcikknek teljes szövegének közvetlen elérése az adatbázisból,
 - on-line elérhető szakmai folyóiratok adatbázisa,
 - különböző adattárak,
 - a szakterület legfontosabb külföldi forrásainak, adatbázisainak szolgáltatása,
 - közép- és hosszú távú digitalizálási terv az állomány legértékesebb darabjainak (iskolai értesítők, tankönyvek, régi szakfolyóiratok, képi dokumentumok) védelme, illetve a leggyakrabban használt szakirodalom (felsőoktatási, pedagógus-továbbképzési tananyag) szélesebb körű hozzáférése érdekében,
 - önálló tankönyvbemutatóhely, ahol az aktuálisan használható tankönyvek megtekinthetők,
 - az Elektronikus Információs szolgáltatás (EISZ) program feltételeinek megfelelő számítógépes eszközpark,
 - részvétel közös európai uniós programokban pályázatokban. A hároméves PERINE projektben való részvételünk (nyolc európai ország együttműködésével épített, több nyelven kereshető internetes adatbázis és elektronikus információs szolgáltatás) nagymértékben hozzájárult a nemzetközi kapcsolatok fejlődéséhez, közvetve a könyvtár munkájának korszerűsítéséhez is.

Az OPKM jövőképe

Ezek az alapok és hagyományok köteleznek bennünket arra, hogy jövőképünk is az innovációra épüljön. Ennek a legfontosabb elemei az alábbiak:

- Modell-értékű szakkönyvtári struktúra kialakítása, amelyben egymást erősíti a kutatás és a közszolgálat.
- Az OPKM fejlesztő tevékenységének erősítése, az iskolai könyvtárak és a szakkönyvtárak között a vezető szerep visszaszerzése.
- A Magyar Pedagógusok Háza program kiteljesítése, ehhez kapcsolódó infrastruktúra-fejlesztés.

- Aktív részvétel az oktatásügy prioritásait jelentő programokban.
- Aktív részvétel az országos közgyűjteményi stratégia megvalósításában, országos könyvtári és múzeumi programokban.
- Aktív részvétel a szakkönyvtári és felsőoktatási könyvtári fejlesztésekben.- Modell-értékű adatbázis-fejlesztési munka
- a korszerű kutatási eredmények hasznosítása,
- magas színvonalú hozzáadott érték (terminológiai fejlesztések, többszintű feldolgozás, magas színvonalú keresési lehetőségek),
- piacképes szolgáltatások kínálata.
- Zászlóshajóként venni részt a korszerű iskolai könyvtári hálózat kialakításában.

Lehetőség az innovációra? TÁMOP 3.2.4.

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv által kínált lehetőségek most módot adnak a kreatív ötletek megvalósítására. Különösképpen egy olyan könyvtár számára, amelyik közvetlen kapcsolatban van a közoktatással. A program fő céljai:

- A közoktatási rendszer hatékonyságának javítása.
- Könyvtárak tanulást segítő szolgáltatásainak fejlesztése.
- Az olvasáskultúra fejlesztése.

Az OPKM tervei

- Adatbázis-fejlesztés: saját gyűjteményeihez kötődően, a tankönyvekkel kapcsolatos nemzeti könyvtári feladatokhoz kötődően, a gyermek- és ifjúsági irodalomhoz kötődően, az olvasáskultúra fejlesztéséhez kötődően.
- Szolgáltatásfejlesztés: elsősorban iskolai könyvtárak számára, valamint az elektronikus szolgáltatások terén.
- Minőségfejlesztés.
- Országos olvasásfejlesztő és népszerűsítő kampány: A Nevelési Tudásdepó projekt a közoktatási intézmények és a könyvtárak együttműködését támogató szolgáltatásaival erősíti a közoktatásban részt vevő korosztály olvasási és digitális információszerzési kompetenciáit. Támogatja a nem formális és informális képzési programok kidolgozását, külföldi jó gyakorlatok adaptálását, összegyűjti és egységes szempontok szerint adatbázisokba rendezi a hazai jó gyakorlatokat, az Olvasás Portál és kiadványok révén disszeminálja a tartalmakat. A megszülető tudástárak közvetlenül használhatók a közoktatásban, alapját képezik a folyamatos fejlesztői munkának.

Milyen lesz az OPKM ötven év múlva?

Egy ünnepi konferencián ünnepinek kell lennie a tervezésnek is. Szeretnénk megálmodni azt az OPKM-et, amelynek majd utódaink ötven év múlva ünneplik a százéves évfordulóját. Hisszük, hogy lesz ilyen intézmény, hiszen ha nem hinnénk, nem beszélhetnénk innovációról. Ötven év múlva - hitünk szerint - már olajozottan fog működni a Magyar Pedagógusok Háza - sokszínű szolgáltatási spektrummal, komplex információs és kulturális intézményként szolgálva a legnagyobb értelmiségi szakmát, a pedagógusokét. Minőségi intézmény lesz, amely európai színvonalon működik. Reméljük, hogy utódaink büszkék lesznek elődeikre!

* Elhangzott az OPKM 50 éves évfordulóját ünneplő szakmai konferencián, 2008. november 10-én.

